

УДК 336. 744

ЕВРО - ЕВРОПСКИ И СВЈЕТСКИ НОВАЦ ХХІ ВИЈЕКА

Др Никола Шпирић*

Резиме

Главну, ако не и пресудну, улогу у изградњи чврсте интеграционе структуре ЕУ има стварање Европског монетарног система (ЕМС) и пуштање у „рад” евра као јединствене европске валуте.

Стварање ЕМС и пуштање у „рад” евра има за циљ да обезбиди стабилност у Европи са ниским стопама инфлације, да унаприједи економску сарадњу између земаља чланица и да сузбиди негативне ефекте спољашњих економско-политичких шокова, због честих и прекомјерних флукуација америчког долара.

Ступање на свјетску сцену евра нема само економску већ и политичку димензију.

Успјешан „рад” евра сигурно ће опредијелити судбину Европе у свјетским економским и политичким односима током ХХІ вијека. Еуро „изводи” Европску унију на свјетску сцену и на најбољи начин показује да у свјетским односима ЕУ не може да игра улогу свјетског „економског гиганта” а „политичког патуљка” (Хелмут Шмит, бивши њемачки канцелар).

Кључне ријечи: монета, здрав новац, девизни курс, Европски валутни систем, сценарио увођења евра.

---

* Др Никола Шпирић, ванредни професор Економског факултета Универзитета у Бањој Луци

Здрав (стабилан и конвертибилан) новац - здрава економија и држава¹

Међу економистима нема спора о постојању чврсте узајамне корелативне „повратне спреге” између „здравог новца”, „здраве економије” и „здраве државе”. То је заједничка карактеристика различитих теорија о новцу. Када је ријеч о теоријама новца, оне се могу сврстати у двије велике групе, и то: квалитативно-статистичке теорије које стављају акценат на суштину и функције новца (Geldenslehern), и квантитативно динамичке теорије које у први план истичу вриједност новца и узроке промјена вриједности (Geldwertleheren).

Међу значајне теорије о вриједности новца спада и квантитативна теорија новца. Ова теорија, у свом првобитном облику (настала је у другој половини XVI вијека), сматра да је вриједност новца зависна само од његове количине у оптицају, односно да су количина и вриједност новца обрнуто пропорционалне величине. Ова теорија је доживјела велику еволуцију и усавршавање са постепеним уношењем појединих других елемената сем количине новца, као, на примјер, трошкова производње новца и робе, брзина обрта новца, банкарског депозита и његових кретања, количине новцем купљене робе итд. (Ланглин, Фишер, Г. Касел). Јозеф Шумпетер је ставио у први план утицај укупног дохотка привреде на висину вриједности новца, Џ. М. Кејнс је заступао доходну теорију новца. По његовом мишљењу битно је како се дијели и троши доходак на кућну потрошњу, штедњу и инвестиције.

Маркова разматрања новца и његових функција у условима робне производње капиталистичког система репродукције су допринос разматрању теорије новца са становишта радне теорије вриједности., посматрању новца као робе, као робе свих роба, а посебно мјеста, улоге злата и других метала у функцији новца. Маркс је за новац (злато) узео исту „мјеру вриједности” као и за другу робу - друштвено-потребно радно вријеме.

Од Марковог времена до наших дана дошло је до значајних промјена у економском развоју, економском и друштвеном животу. Знатно је напредовала и економска наука и пракса о мјесту и улози новца.

У сваком случају, да би обављао своју улогу новац се појављује у више функција (мјерило цијене и мјерило вриједности, платежно средство, прометно средство, као средство згртања блага и као свјетски новац) и особина (прихватљивост, ријеткост, препознатљивост, дјеливост, стабилност, хомогеност, трајност и преносивост).

¹ Vujko Vukmirica *Ekonomski i državni menadžment*, Београд, 1996, стр. 259-266.

Сама ријеч монета латинског је поријекла и вуче презиме божанства - Јуно Монета, у чијем је храму кован новац.

Што се тиче статистичког мјерења (праћења) вриједности новца присутна је различита пракса. Углавном се она мјери индексом потрошачких цена (око 400 најважнијих добара и услуга у потрошачком буџету), индексом цијена на мало (цијене корпе добара једног домаћинства) и индексом цијена и пореза (пored промјена цијена прате се и порези који утичу на куповну моћ). Упоредо са „робном” цијеном новца, врши се мјерење и реалне „новчане” цијене - камате и „девизне” цијене новца, односно девизни курс.

Односи између номиналне и стварне вриједности новца („индексирање” које, прије свега, показује кретање трошкова живота) је мјера стабилности, односно мјера обезвјеђења новца која се, обично, назива „стопом инфлације”. Управо „стопа инфлације” је барометар који показује врлине и мане, односно грешке државе као „чува валуту”, - да ли се њоме зналачки и успјешно служи, и на тај начин да доприноси оптималном и социјалном развоју.

Савремени новац вуче своје поријекло од појаве метала као средства размјене. Дуг је пут од металног (златног) кованог новца, преко банкнота као сурогата новца, до папирних (неконвертибилних у злато и друге метале) новчаница бестјелесног жиралног новца у свакодневној размјени и плаћању.

Економске теорије новца и кредита уско су повезане са економском и новчаном политиком као и економско - социјалном политиком државе уопште. Ова област економске науке и политичке праксе је веома снажна и деликатна. Зналачки и са професионалном способношћу постављена, организована и вођена стратегија новца у датим економско-политичким условима и токовима националне и свјетске привреде пружа благотворне и високоефективне и незамјенљиве ефекте. Аматеризам и промашаји у овој области се „дебело” плаћају (изнад зеленашке камате) и имају вишеструке негативне економско-социјалне ефекте, који се тешко могу исправити.

Без стабилне и конвертибилне националне новчане јединице нема ни стабилне и поуздане економске (научне) мјере вриједности и успјешности предузетих мјера у привредном систему и економској, а посебно у монетарно кредитној политици. Без огледања и челичења националне новчане јединице и привреде у цјелини путем сурове и снажне конкуренције на свјетском тржишту, не може се рачунати на постизање стабилног и економско - технолошки квалитетног развоја.

Само је конвертибилан и стабилан новац здрав новац па, према томе, и здрава економија и држава. Умјешност баратања новцем од стране

државе (монетарних фактора) огледа се у стању здравља националне валуте.

Несумњиво је да је у интересу сваке земље да има здраву и снажну новчаницу, јер без ње, како каже познати њемачки финансијски стручњак и банкар Карл Блесинг, „нема ни здраве привреде, ни здраве државе. Али, може се имати здрава новчаница само ако су захтјеви према националном производу у границама производности привреде. Људска похлепа, стална жеља да се добије више него што се има, не може се зауздати апелима о неумјерености, него само одржавањем оскудице новца најстриктнијом примјеном закона понуде и потражње”.

Економска наука и теорија су показале да се изван економских закона и закона тржишта и тржишне конвертибилности новца не може говорити о стабилности и здрављу новца и привреде, сем о степену нарушености њиховог здравља. Развој и примјена тржишних принципа неостварљива је уколико национална новчана јединица није конвертибилна. Без конвертибилне новчане јединице тржиште се своди на тржницу и не може се рачунати на националну и ефективну „реалну економију”, сем да се иреално прогласи реалним, а ирационално рационалним.

Међутим, то значи да новац и привреду треба оставити без „контроле” и препустити их „слијепим” законима тржишта и тржишној стихији на националном и међународном плану. Напротив, стихија, анархија и слијепило нису прерогативи резервисани само за тржиште и његове законе, за законе - природе и природне силе, већ и за државне законе, односно за креаторе привредног система и економско - монетарне политике.

У савременим условима присутна је све већа међузависност између националних економија и међународног девизно-монетарног система, између националних монетарно-кредитних политика, међународне економије и међународних девизно-монетарних система и односа. Та веза је утолико већа и непосреднија уколико национална привреда послује према економским законима тржишта.

Нарочито је примјетна свакодневна повезаност и узајамни утицаји националних међународних тржишта, а посебно финансијских, тржишта и операција путем девизних курсева и каматних стопа. То су врло осјетљиви и деликатни послови који се морају стално контролисати и опрезно усмјеравати. Врло је опасно по цјелокупни економско - социјални развој ако се изгуби контрола над финансијама (националним и међународним). Јер, како каже Вилијам Сеидман: „Финансије су постале област код које, скоро као и код нуклеарног рата, може доћи до губитка контроле. Кад се једном изгуби контрола, она се више не може обуздати,

те вјероватно може застрашити цивилизован свијет више него било што би човјек могао да смисли.”²

Ако економију посматрамо као живи и сложени динамички организам, односно као систем, онда су новац и финансије нервни систем и крвоток тог система са свим особинама нервног система и крвотока у преносном смислу те ријечи. Већ одавно је позната изрека „новац је нерв послова” као и јапанска пословица да „новац нема уши али чује, нема ноге али трчи”. „Новац је као јеж и много лакше га је ухватити него држати”. (Моржек). За Сафира „новац је као жена: да би га сачувао, треба да се бавиш њиме, иначе ће усрећити другог”.

Својевремено је Аристотел рекао да је зарађивање новца „природна перверзија”. По неким мишљењима, новац је увијек садржао неке „мистичне призвукe”. За Лутера је био демонско-сатански посао, а за Ј. Д. Рокфелера „божански дар”³ За Самуелсона, и не само за њега, „новац је озбиљан посао”. Ако је Бог доиста на страни великих банковних рачуна, пита се Семјуелсон, наћи ће се неко ко ће се увриједити на саму помисао да је располагање новцем игра, иако је у новије вријеме игра добила на достојанству због теорије игара математике и рачунара. Новац је, рећи ће он, озбиљан посао, није нешто за смијех, а никако нешто што би сугерисало спорт, обијест забаву и игру. Ипак може бити да је елемент игре у новцу најбезазленији од свих елемената које садржи. Мора ли тако увијек бити”?

Јосиф Бротски, добитник Нобелове награде за књижевност, сматра да поред ваздуха, воде и ватре, новац представља „пету природну силу” с којом људско биће мора да рачуна. Новац је ушао у све поре нашег живота и рада. Не каже се случајно да је новац „шесто чуло” без којег се не могу употребити осталих пет. Отуда и нужност обазривог баратања новцем.

Нема сумње да новац изражава и садржи у себи облике и карактеристике датог система друштвених односа. Тако, на примјер, у систему и односима капитала, Бог је капитал и обрнуто, капитал је Бог. У тим условима „новац познаје само новац” а код познавалаца новца „новац коти новац”. Он то чини свуда и у казину и у манастиру, код вјерника и атеиста. Јер, „кад је у питању новац, онда је свако исте вјере”. (Волтер).

² Villiam Seidman, председник Federal Deposit Insurance Corporation, *Monthly Review*, Volume 38, Octob. 1986, стр.13.

³ Samuelson подсећа да је бискуп Laurence, декан епископалне цркве уистину рекао: „На дуги рок само моралном човјеку мора припасти богатство. Побожност је у савезу са богатством. Материјално богатство чини национални карактер мекшим, ближим Кристовом” Стога није чудо да је Ј.Д. Рокфелер, на питање како је дошао до свог великог богатства, одговорио: „Бог ми је дао мој новац”. (P. Samuelson: *Ekonomska čitanka*, Zagreb, 1975, стр.70.

Многи економисти, а посебно Рикардо, сматрају да је „стално обртање новца најважнији услов раста националног богатства”. Према Рикардовом мишљењу, стално обртање новца могуће је само на бази златног стандарда, а што не претпоставља обртање златне монете. Напротив! Она може и мора бити замијењена папирним новцем⁴.

Међутим, данас је ситуација сасвим другачија. Не ради се само о томе да се у промету златна монета „треба и мора” замијенити папирним новцем, већ данас у свијету ниједна валута није конвертибилна у злато. „Модерна” монетарна доктрина, доктрина демонетизације злата, сматра да је злато као средство обрачуна и плаћања „варварски остатак” прошлости. Ликвидиран је како „златни стандард” тако и „златно-полужни” и „златно-девизни”, односно доларско-златни стандард. Економисти сматрају да је напуштање и слом некада јединственог свјетског монетарног система заснованог на злату историјска прекретница од традиционалног *laissez faire* ка савременом, са све већим степеном интеграције и политизације и међународне монетарно-кредитне политике.

Приликом детаљне анализе ради практичне операционализације разних економских теорија о новцу, монетарно-кредитној политици, мјесту и улози банака, камате и каматне стопе, односно цијелог комплекса монетарно-кредитних инструмената и мјера, посебно треба водити рачуна о стварним научним вриједностима и садржини појединих доктрина и категорија. Често иза истих термина стоји различита садржина. С друге стране, примјене идентичних монетарно-кредитних инструмената и мјера у различитим економско-технолошким нивоима развијености и класно социјалне структурисаности даје различите ефекте. То је као у медицини када се тек након утврђивања стања здравља болесника прописују одговарајући лијекови.

У медицини за различите врсте болести дају се различити лијекови, али за исту болест дају се различите дозе, зависно како од „стања здравља” болесника, односно фазе развоја и „степен болести”, тако и од узраста болесника, његове снаге и кондиције. Слично је и у економијама појединих земаља. Прије разматрања монетарних инструмената и мјера, треба располагати прецизном дијагнозом, односно одговорима на питања о стању здравља и кондиције националне економије, о њеном узрасту и расту, о којем „годишњем добу” и којој „клими” и којем „поднебљу” се ради.

Добри познаваоци кредитно-монетарне политике препоручују „обазриво баратање новцем” и како каже бивши шеф америчких Федералних резерви, и његово држање на „довољном растојању од

⁴ D. Rikardo: Tri pisma o cene zolota v redakciju „The morning chronicle” - август-новембар 1809. Москва, Сочиненија II.

политичара”. Истина, он не показује и не доказује колико је то растојање потребно да буде да би било на „довољној” дистанци од политичара и како то постићи, с обзиром на њихова (државна) стечена права - штампања новца и реалну моћ.

Познати свјетски монетарни стручњак Милтон Фридман је, такође, имао велике резерве према политичарима када је у питању њихова склоност према штампању новца. Фридман каже да политичарима не треба вјеровати јер они, као и сви људи, прије свега воде рачуна о својим интересима. Други је аргумент да снажно и изненадно повећање новчане масе подстиче конјунктуру само краткорочно. Дугорочно, она проузрокује само раст инфлације, јер, послје дужег или краћег времена људи примјећују да се повећањем новчане масе (додатним новцем), њихово реално богатство врло мало или нимало мијења. Више новца у цџепу, не значи веће богатство. Стога они опет захтијевају веће плате и цијене, тобожњи конјунктурни удар губи све у девалвирању новца.

Али, „зар нисмо сви ми, дугорочно, већ мртви”, како рече Кејнс, и да ли се краткорочно нешто побољшава? Не, каже Фридман, ситуација се још и погоршала. Људи увиђају игру тако да се слиједећи пут исти ефекти могу постићи само уз још већу инфлацију. Стога постоји само једна разумна политика новца: пустити да новчана маса постепено расте тако да предузећа и приватна домаћинства могу, релативно сигурно, да планирају, а привреда ће имати простора за експанзију. Предуслов здраве и ефикасне кредитно-монетарне политике је њено дистанцирање од политичких притисака. У пракси се то веома тешко постиже. Неке земље преносе монетарну власт на централне банке. То је случај са Њемачком. У таквим случајевима влада и њено министарство финансија немају могућност да директно одлучују о повећању или смањењу новчане масе. За разлику од владе, централне банке су бољи чувари вриједности националне новчане јединице.

У САД, у циљу смањења политичког утицаја, чланови Савјета Федералног резервног система (Централна банка) бирају се на читавих 14 година.

Држава може да финансира своје расходе на три начина: повећањем пореза (пореза на додатак грађана, пореза на профите корпорација, царина итд.), задуживањем код грађана у земљи или позајмицама у иностранству или простим штампањем новца. Доходак који се добија од штампања новца назива се „сењораж”, односно царина на основу права штампања новца, а што потиче из средњовјековног права земљовласника (феудалаца) који су имали искључиво право ковања новца на својој територији. Сада то право припада држави. Држава, штампајући новац за финансирање својих расхода, увећава новчану масу која доводи до инфлације, а што је својевремено опорезивање, нова врста пореза -

инфлациони порез. За овај порез држава никоме не доставља ни рјешења ни уплатнице. Ко плаћа овај порез? Прије свих они који чувају (штеде) новац.

Када држава штампа нову количину новца, она самим тим умањује вриједност (куповну снагу) постојећег новца који се налази код становништва. Отуда инфлација пореза на постојећи новац.

Свако ко користи новац а нарочито ако га задржава, домаћи или страни, плаћа већу или мању царину „сењораж”, односно инфлациони порез. Овај порез нисмо примијетили (нити га има по закону) у изворима прихода државног буџета. Тај период се формира на специфичан начин путем државних расхода без покрића – *post festum* – инфлаторним порезом. Инфлаторни порез је заразни износ који оштећује здравље националне валуте и економије, клицоноше су политичари.

Треба вјеровати Полу Волкеру када каже да „ништа није ризичније када се политичари домогну новца; брзо га троше.” То обично тако бива када је у питању трошење незарађеног и туђег новца.

Рађање евра као јединствене европске валуте

Знатна колебања валутних курсева и каматних стопа на свјетским тржиштима 1970-1980. године присилила су европске земље да у оквирима јединственог свјетског монетарног система формирају посебну регионалну зону валутне стабилности. Имајући у виду да 70% трговинског промета отпада на међународну трговину, оне су настојале да отклоне негативно дејство великих колебања САД долара и на тај начин да утврде границе колебања курсева размјене својих валута. Истовремено, европске државе су прошле и корак даље и сагласиле се да је неопходно постепено усаглашавање економских и финансијских политика земаља чланица ЕУ, а што је имало за посљедицу увођење јединствене европске валуте.

У децембру 1978. године у Бриселу постигнута је сагласност о формирању Европског валутног система. С тим су се сагласили представници 8 од 9 држава које су тада биле чланице ЕУ (сем Велике Британије).

У оквиру Европског валутног система формирана је европска валутна јединица ECU (од енглеског: European Currency Unit), што се случајно поклопило са старинским називом француске монете еки.

Појава евра као јединствене валуте није први примјер европске монетарне уније.

Јединствен ковани новац, прихваћен као законско средство плаћања на територији велике површине, уведен је у доба Римске републике.

Регионалне монетарне уније обиљежиле су историју Европе у неколико фаза.

Ево, кључних датума који су претходили увођењу евра:

Тридесет година, прије Христа: император Август реформише римски монетарни систем користећи нов ковани новац направљен скоро од чистог злата и сребра.

284. година, после Христа: император Диоклецијан реформише ковани новац да би превазишао хроничну инфлацију и уводи јединствену монету, установљавајући примитивни стандард злата.

752. година, Пипин Мали из Француске, отац Карла Великог, уводи деније, нови сребрни ковани новац који остаје европска стандардна валута до краја средњег вијека. Он је такође послужио као модел за израду енглеског пенија који се појавио неколико година касније.

925. година, Ателстан протјерује Данце и уједињује цијелу Енглеску, да би коначно увео јединствену националну монету.

1250. година, италијански градови-државе монополишу трговину златом са сјеверном Африком. Ђенова, Фиренца и Венеција кују свој сопствени златни новац, који се користи у великој мјери и имитира на другим мјестима. Отприлике у исто вријеме, италијанске банкарске породице промовишу широко распрострањену употребу вучених мјеница, стварајући тако континенталну банкарску мрежу.

1460. година, и надаље: Кнежевине у Италији, Швајцарској и Њемачкој издају тежи сребрни ковани новац, од кога једна врста, **сребрни талир**, постаје свјетски познат неколико вијекова касније као долар.

1861. година, Белгија, Италија, Швајцарска и Грчка формирају Латинску монетарну унију, у којој се златни и сребрни ковани новац сваке земље проглашава законским средством плаћања у цијелој Унији, која је опстала све до двадесетих година прошлог вијека. Уједињена Њемачка и Италија такође прихватају системе јединственог кованог новца.

1872. година, Данска, Норвешка и Шведска формирају Скандинавску монетарну унију и уводе заједнички ковани новац. Унију је разјединила Шведска, 1924.

1979. година, Европски монетарни систем ступа на снагу као метод повезивања индивидуалних валута унутар фиксних лимита флукуације, а Европска монетарна јединица уводи се као јединица књиговодства Европске заједнице.

Март 1998. година, Европска комисија препоручује да од 1. јануара 1999. године јединствена монета названа евро буде уведена у 11 земаља: Аустрију, Белгију, Финску, Француску, Њемачку, Италију, Ирску, Луксембург, Холандију, Португалију и Шпанију. Индивидуалне валуте у

овим земљама треба да буду постепено искључене, закључно са 1. јануаром 2002. године, а евро постане једини легални новац у ЕУ.

Стартом евра 1. јануара 1999. године, његова вриједност је утврђена у односу на амерички долар $1 \text{ евро} = 1,174 \text{ долара}$.⁵

Сценарио увођења „евра” у три фазе

Европски савјет је у Мадриду у децембру 1995. године усвојио сценарио увођења евра. Савјет је одредио да назив јединствене валуте буде „евро” и истакао три главне фазе њеног увођења и то:

ФАЗА А	Мај 1998.	<ul style="list-style-type: none"> Припрема за ЕМУ, од 2. маја 1998. до 1. јануара 1999.
	8 мјесеци	<ul style="list-style-type: none"> Одређене земље учеснице Објављени трајни билатерални курсеви према националним валутама Европски монетарни институт трансформисан у Европску централну банку Прва израда евро новчаница и кованог новца
ФАЗА Б	Јануар 1998.	<ul style="list-style-type: none"> Почетак ЕМУ, од 1. јануара 1999. до 1. јануара 2002.
	3 године	<ul style="list-style-type: none"> Курсеви евра у односу на све националне валуте неопозиво утврђени Евро уведен као законита валута за „књиговодствене” трансакције Европска централна банка (ЕЦБ) преузима одговорност за монетарну политику на подручју јединствене валуте Све нове државне обвезнице у земљама учесницама издају се у еврo Тржишта новца, девизна тржишта и клиринг системи одмах прелазе на евро Фирме и појединци прелазе на евро, по правилу, „без притиска, без забране”

⁵ Постоји осам деноминација евра кованог новца и једанаест земаља учесница, појављује се 88 таквих дизајна. У дизајну кованог новца у Њемачкој, на примјер, коришћена је Брандербуршка капија и симплични њемачки орао. Италијански дизајн, који је дјелимично изабран на основу телефонске анкете, илуструје Леонардовог „Ренесансног човјека” и Ботичелијево „Купање Венере”. Од 1999. до 2002. године, у девет националних ковница, израђено је више од 76 милијарди евра кованог новца. Све врсте кованог новца, без обзира на земљу поријекла, прихватају се као средство плаћања у цијелој зони јединствене валуте. Евро је повезан са још два симбола. Као што се долар и јен означавају симболим „\$” и „¥”, званична ознака за евро је новообликовани знак „€”. Такође, званична ISO (International Standards Organization) ознака за евро је „EUR”.

ФАЗА Ц	Јануар 2002.	<ul style="list-style-type: none"> Замјена новца, од 1. јануара 2002. до 1. јула 2002.6 Евро новчанице и ковани новац први пут се појављују Националне валуте постоје упоредо са евром Националне валуте престају да се прихватају као средство плаћања последњег дана овог периода
	максимално 6 мјесеци	

Земље у транзицији Централне и Источне Европе имају различите режиме девизних курсева, полазећи од комплетно фиксног аранжмана валутног борда до слободног флукутирања. То илуструју подаци из табеле:

	Режим девизног курса	Корпа / везивање, оквир флукутација	Промјене од 1. јануара 1999. године
Албанија	Контролисано флукутирање		
Босна и Херцеговина	Валутни борд	Евро	Валутни борд је по правилу деноминира у DEM
Бугарска	Валутни борд	Евро	Валутни борд је по правилу деноминира у DEM
Хрватска	Контролисано флукутирање		Куна и даље остаје неофицијално везана за DEM
Чешка Република	Контролисано флукутирање		
Естонија	Валутни борд	Евро	Валутни борд је по правилу деноминира у DEM
Мађарска	Crawling peg	Корпа: евро (70%), USD (30%) оквир + / -2,25%	Претходна корпа: DEM (70%), USD (30%) средиште оквира се девалвира мјесечно за 0,6% према корпи
Литва	Фиксан курс	SDR	Не постоје намјере за везивање валуте за евро.
Литванија	Фиксан курс	USD	Курс се може везати за евро или за корпу евра и долара

⁶ Фаза Ц практично може да буде започета прије 1. јануара 2001. По одговарајућем закону ЕУ, ово је само крајњи дозвољени датум за почетак последње фазе. Фаза Ц може да траје и краће од 6 мјесеци

Бивша Југословенска Република Македонија	Фиксан курс	Стварно везан за њемачку марку	
Пољска	Crawling peg	Корпа: евро (55%), USD (45%) Оквир: +/-12,5% 0,5% мјесечна девалвација	Претходна корпа USD (45%), DEM (35%), Lstg(10%), FRF (5%), SWF (5%)
Румунија	Флукутирање		
Словачка	Флукутирање		
Република Словенија	Контролисано флукутирање	Неофицијално у сјенци DEM	

Табела 13 Валутни режими у земљама централне и источне Европе и Балтичким земљама (1998. године)

Доласком евра све европске земље су почеле да преиспитују режиме девизног курса. Многе земље су отпочеле да користе евро као референтну тачку валутне политике, на начин да су замијениле њемачку марку за евро у валутној корпи, или да користе евро у сјенци за контролисање флукутирања.

Свих десет нових чланица Европске уније желе да што брже уђу у евро зону и националне валуте замјене заједничким европским новцем. Извјештај Европске комисије, објављен у новембру 2004. године у Бриселу, наводи да десеторица новајлија у европској породици желе да између 2007. и 2010. године уведу евро.

Европска комисија позитивно оцјењује ова стремљења нових чланица ЕУ. Евро зона, према извјештају Европске комисије, биће наредних година проширивана корак по корак. Најозбиљнији кандидати да већ 2007. пређу на евро су четири државе: Естонија, Литванија, Кипар и Словенија. Летонија и Малта најављују овај корак у 2008. години, Пољска и Словачка у 2009. године, а Мађарска и Чешка планирају такав потез за 2010. годину.

Свака земља ЕУ, која задовољава критеријуме конвергенције, може да се укључи у евро зону и не постоји унапријед утврђено ограничење у погледу коначног броја земаља учесница. У ствари, по Споразуму о Европској унији, сваке двије године или по захтјеву земље чланице, Европски савјет одлучиваће које чланице ЕУ испуњавају неопходне услове за приступање монетарној унији.

Нема сумње да ће евро и даље бити предмет бучних економских и политичких расправа и оспоравања у Великој Британији.

Европска унија формирала је пет критеријума конвергенције како би обезбиједила (1) да свака земља која се укључује у монетарну унију буде одговорна у фискалном смислу и (2) да земље учеснице буду довољно сличне (или конвергентне) да би то гарантовало јединствену монетарну политику. Укључивање земље са високом инфлацијом, крајње нестабилним девизним курсевима, изузетно високим каматним стопама или великим државним дефицитом, био би сигнал за финансијска тржишта да је евро ризичан и несигуран пројекат, првенствено зато што би такво укључивање представљало озбиљну опасност за јединствено формирање каматних стопа у цијелом региону. С обзиром да ће позиције евра на финансијским тржиштима одређивати тон и динамику европског економског раста у XXI вијеку, многи лидери ЕУ сматрају да су критеријуми конвергенције „поштена цијена за приступање зони јединствене валуте”⁷

Међутим, испуњавање критеријума конвергенције није једнократни посао. С обзиром да су креатори евра знали да ће финансијска одговорност имати смисла само ако се одржава, направили су нацрт „Споразума о стабилности и расту” на Даблинском скупу, 1996. године. Осмишљен је да подстакне дугорочну финансијску дисциплину и његова главна карактеристика је договор о кажњавању земаља Еуроленда које биљеже „превисоке дефиците”. Ако земља биљежи дефицит који премашује 3,0% бруто домаћег производа, у корист Европске уније мора да положи бескаматни депозит у износу од 0,2% свог бруто домаћег производа, плус 0,1% бруто домаћег производа за сваки процентни поен дефицита преко 3,0% (до максимума од 0,5% бруто домаћег производа).

Ако земља има овакве проблеме у року од двије године није у могућности да ублажи ниво превисоког буџетског дефицита, Европска комисија третира депозит као казну и дијели га на остале чланице евро зоне. Изузеци су могући уколико је земља која има проблеме у рецесији. С обзиром да поставља строга ограничења у односу на државни дефицит и фискалну недисциплину у Европској унији, овај споразум сматра се једном од најважнијих карактеристика монетарне уније.

Евро ступа на сцену у једном од највећих и најмоћнијих економских, трговинских и финансијских блокова на свијету. Мада увођење евра не утиче на чињеницу да Еуроленд обухвата разноврсне и крајње самосталне земље, он несумњиво јача економске и политичке везе у региону и његову одговарајућу „тежину” у свјетској економији. С обзиром да ће успјех евра, у крајњој линији, бити посљедица сарадње држава Европске уније на разноврсном широком пољу, од формулисања политике курсева до усклађивања законодавних и безбједносних система,

⁷ Кристијан Н. Шабо, *Како да разумете евро*, Београд, 1999, стр. 39.

концепт Европе као јединственог економског и политичког блока све више долази до изражаја.

Евро значајно мијења равнотежу моћи у свјетским оквирима. Нова валута ствара подручје јединствене валуте које је друго по величини у свијету и које по укупном обиму производње заостаје само за Сједињеним Државама.

Користи од јединствене валуте и утицај на фирме

Јединствена валута евро има значајне предности. **Прво**, заједничка валута у Европи смањује трансакционе трошкове. Ово производи не само директне, већ и индиректне користи јер стимулише економску интеграцију у Европи. **Друго**, смањењем цјеновне неизвјесности, заједничка валута побољшава алокативну ефикасност цјеновног механизма. Ово повећава благостање, мада је овај ефект тешко квантитативно одредити. Такође смо додали да је и даље нејасно да ли смањење ризика девизног курса истовремено смањује системски ризик у ЕМУ. **Треће**, већа транспарентност цијена која је обезбијеђена употребом заједничке валуте повећава конкурентност, што доноси корист потрошачима. Извор користи није толико транспарентност цијена колико чињеница да постојање евра стимулише другу врсту интеграција (финансијску, институционалну и политичку), што води до веће конкурентности и повећаном укупном благостању. **Четврто**, када нова заједничка валута израсте у снажну глобалну валуту, додатне користи могу бити у облику већих владиних прихода и експанзије финансијског тржишта у Унији.

Paul De Grauwe сматра да економску и монетарну унију треба схватити као компетентну ширег процеса европске политичке интеграције који је започео раних педесетих. Он сматра да је евро првенствено политички пројекат који се преплиће са европском историјом. Амбициозни економски циљеви, као што су стремљење ка економском расту и подизање европског стандарда живота, одувијек су имали значајну, мада секундарну улогу.

Четири основне економске користи евра су директне и релативно неоптерећене контроверзама. То су (1) смањење трошкова финансијских трансакција, (2) елиминација ризика због разлика у курсевима, (3) јасније сагледавање цијена и (4) стварање ширих финансијских тржишта.

Остале економске предности мање су директне и подложне дискусији. Оне подразумевају (1) макроекономску стабилност, (2) ниже каматне стопе, (3) суштинску структуралну реформу, (4) стварање нове глобалне валуте резерви и (5) повећан економски раст.

Директни трошкови увођења евра су велики. Подразумијевају (1) трошкове преласка на евро, (2) губитак послова и (3) трошкове припрема за потенцијалне послове. Трошкови и ризици одржавања Економске и монетарне уније мање су опипљиви, али су озбиљнији. Односе се на подложност економским шоковима и политички несклад.

Paul De Grauwe с правом подсјећа да за све дјелатности и фирме није присутан исти степен експонирања у односу на Економску и монетарну унију. У краткорочном смислу, компаније које су у најбољој позицији да максимално искористе евро јесу (1) фирме чије пословање подразумијева високо учешће трговине са земљама Еуроланда, (2) оне које су непосредно укључене у процес транзиције, (3) оне које се баве туризмом и (4) компаније у области финансија које су стручно оспособљене за велика и изузетно ликвидна тржишта.

Има неколико дјелатности које сnose несразмјерно велике ризике који су посљедица економске и монетарне уније. Ризику су нарочито изложене европске фирме које морају да се одлуче за значајне инвестиције везане за евро, али које, истовремено, биљеже мали обим међународне трговине. У остале дјелатности, које су изложене ризицима, спадају сектори банкарства, осигурања, телекомуникација, транспорта, комуналних услуга и фармацеутске индустрије.

Евро константно мијења основна правила европских пословних окружења и подстиче изналажење нових конкурентних позиција широм свијета. Стратешки утицаји нове валуте могу се подијелити на шест општих области: тржишта, конкуренција, производи, извори капитала, финансирање и организација.

Евро потенцијално утиче на сваки оперативни слој пословања, од софтверског усавршавања и замјене тастатура до руковођења и контроле залиха. Фирмама се савјетује да одмах започну процес интерног преиспитивања. У процесу техничке процјене потребно је да се сагледају (1) проблеми у обради евро трансакција, (2) нови задаци који нису везани за појединачне трансакције и (3) могућности да се повећа ефикасност.

Посљедице евра у односу на послове рачуноводства могу се разврстати у три основне области: оне које настају у (1) системима рачуноводства, (2) трошковима примјене евра и (3) изради финансијских извјештаја.

Мада су многе фирме поштеђене потребе да формирају радне групе и извршне одборе задужене за евро, процес који се процјењује „евро експонирање” у свим организацијама, без обзира на величину, може се усмјеравати на основу неколико једноставних путоказа. Најважније је да фирме (1) поставе менаџера задуженог за евро пројекат, (2) искористе стручност и искуство запослених на свим нивоима и (3) одвоје довољно

времена за периоде тестирања и обуке да би се увеле промјене које су посљедица евра.

Европска унија донијела је одлуку о два основна прописа ради рјешавања правних питања које евро подразумева. Мада период преласка на евро доноси много специфичних проблема, учињено је све да би се обезбиједио континуитет уговора и споразума упркос томе што нестају валуте на којима су се заснивали.

Најбољи начин да се изврши конверзија националних валута у евро на дан или после 1. јануара 1999. године подразумева праћење фиксних девизних курсева евра који ће бити објављени у највећим финансијским публикацијама, као што су Вол Стрит журнал или Фајненшел тајмс. Важно је констатовати да је Европска унија објавила конкретна правила о конверзији и заокруживању који дефинишу легални метод девизних конверзија.

Евро подразумева преокрет у односу на многе традиционалне претпоставке о европским инвестицијама. Оно што је најважније јесте да инвеститори треба да (1) очекују велики раст у домену приватног акцијског капитала Европе, првих јавних понуда акција, високо вреднованих комерцијалних обвезница, потенцијално ризичних обвезница које доносе већи принос и хартија од вриједности по основу улагања у физичку имовину, (2) схвате да је однос кретања валута и прихода о инвестицијама у Евроленду доживио трајне промјене, (3) прихвате постојање нове валуте на пољу инвестирања и (4) припреме оне који се баве пласманом средстава да преоријентишу свој приступ у односу на европске инвестиције.

Литература

1. Вукмирица, Вујо: **Економски и државни менаџмент**, Београд, 1996.
2. Seidman, Villiam, председник Federal Depozit Insurance Corporation, **Monthly Review**
3. Samuelson, P.: **Ekonomska čitanka**, Zagreb, 1975.
4. Rikardo, D.: **Tri pisma o cene zolota v redakciju „The morning chronicle”**
5. Jovanović Gavrilović, Predrag: **Međunarodno poslovno finansiranje**, Београд, 2004.
6. Vukmirica, Vujo: **Svjetska trgovinska politika i tržišta**, Београд, 2000.
7. Lopandić, Duško: **Ugovor o Evropskoj uniji**, Београд, 2004.
8. Samuelson, P.: **Ekonomija**, Београд, 1970.
9. Fon Hayek, Fridrich: **Choise in Currency. A Way to Stop Inflation**, Лондон, 1976.

10. **Интервју са Антонијем Карлучијем** у листу Coriere della sera (Милано), пренијела Политика, 16.07.1998.

EURO – EUROPEAN AND WORLD MONEY FOR 21ST CENTURY

Ph. D. Nikola Špirić

Summary

The formation of European Monetary System and introduction of euro as a common European currency have the main and even crucial role in establishing the steady integration structure of European Union.

The aims of EMS and its currency, euro, are to provide stability in Europe with low rate of inflation, to improve economic cooperation among its members and to keep down the negative effects of foreign economic-political shocks, due to frequent and excessive fluctuation of American dollar.

Bringing euro into the world scene has not economic but political dimension as well.

The success of euro will determine the future of Europe in the world economic and political relations during the XXI century. Euro leads European Union in the world scene and in the best way shows that EU cannot play the role of a „economic giant” and a „political dwarf” at the same time. (Helmut Schmit, the former German Chancellor).

Keywords: currency, healthy money, rate of exchange, European currency system, screenplay of introduction of euro.